

PROBLEMATIKA PART, GANGŮ A DELIKVENTNÍCH USKUPENÍ MLÁDEŽE. OTÁZKA ČLENSTVÍ V GANGU

EVA MORAVCOVÁ

Úvod

Problematika part, gangů či delikventních uskupení mládeže je jedním z aktuálních témat neodmyslitelně patřících do oblasti sociologie sociálních deviací. Důležité je především pochopit, proč a jak tyto delikventní skupiny vznikají, jaký mají charakter a v neposlední řadě také jakým způsobem formují nebo spíše ovlivňují společnost jako takovou.

Středem zájmu v mezinárodním kontextu se stávají především mladistvé gangy, problémové skupiny mladých lidí, jejichž členové se nacházejí ve věkovém rozmezí 12–25 let a určitým způsobem vybočují z konformního stylu života, řídí se odlišnými pravidly a vyznávají jiné hodnoty než většina společnosti. V tomto případě bývá hlavním cílem sociologických, ale i jiných výzkumů porozumět následujícím mezníkům: proč se jedinec stává členem gangu a co to je za člověka, jaké společenské síly, ale také osobnostní předpoklady jej vedou k nastoupení dráhy gangstera a zda je možné tomuto vývoji nějakým způsobem účinně zabránit dříve, než z mladého delikventa vyroste kriminální živel a recidivista. Z praktického hlediska jde tedy hlavně o nastínění způsobů prevence delikventního chování.

Abychom mohli blíže zkoumat jedince jako člena gangu, musíme se pokusit tuto skupinu správně vymezit. Je zřejmé, že definovat gang (či člena gangu) a později tuto definici ve vědeckém výzkumu také správně operacionalizovat, nebude zcela triviální úkol, zvláště pokud chceme, aby tato definice zohledňovala fakt, že pojem gang je v různých kulturách také různě chápán, a aby získaná data také umožňovala v dnešní době tolik cenné mezinárodní srovnání. Situaci samozřejmě vůbec nepomáhá existence více pohledů na tuto specifickou subkulturu.

V užším pojetí se můžeme zabývat gangy pouze jako vysoce delikventními subkulturami, přičemž předpokládáme, že jejich činnost je primárně zaměřena na porušování zákona a platných norem společnosti. Mluvíme spíše o ganzích tak, jak je dnes chápe většina společnosti.¹ Výzkum těchto skupin je důležitý např. pro detailnější pochopení organizovaného zločinu či poměrně nového fenoménu postmoderní společnosti – terorismu. V opačném případě, tedy v širším pojetí, můžeme gang chápat právě jako určité uskupení mládeže, jehož primárním cílem ale není páchávání nezákonných věcí.

---

¹ Máme na mysli především napojení gangu na jakoukoli činnost, která není zcela akceptována společností a která je mnohdy v rozporu s obecně platnými normami společnosti.

Ty přicházejí na řadu až sekundárně a jsou výsledkem jak určité náhody, tak způsobu života, který skupina vede. Zde máme na mysli spíše party trvající delší časový úsek, tzv. pouliční, ale také potenciální gangy, o kterých se zmíníme později v souvislosti s interpretací dat z mezinárodního výzkumu ISRD-2 (International Self-Report Delinquency Study).

Zohlednění možnosti existence více forem gangu je tedy dalším úskalím, které nemůže být opomenuto. Autoři Cloward a Ohlin, kteří v tomto kontextu představují spíše užší vymezení, definují tři formy gangu v závislosti na jejich delikventní činnosti jako účelu existence, a to kriminální, konfliktní a retreatistickou.² Naproti tomu americký sociolog Malcolm Klein, zabývající se problematikou pouličních gangů, poukazuje – z našeho pohledu – na zásadní myšlenku, že delikvence je pro některé gangy teprve určitým výsledkem jejich samotné existence než jejich bezprostředním cílem.³

V tomto kontextu je důležité si uvědomit, nebo alespoň částečně připustit možnost, že gangy nemusí znamenat pouze delikventní subkultury vzniklé primárně za účelem trestné činnosti a že zkoumání zdánlivě konformních uskupení mladých lidí může mít pro společnost také určitý význam. Máme na mysli například existenci tzv. potenciálních gangů (dále podrobněji vysvětleno v interpretaci dat, viz kap. Typologie gangů), které výzkumy kvůli omezeným možnostem dotazování mnohdy nezachytí (nebo se jimi nezabývají) a které mohou být pro další rozvíjení problematiky gangů velmi důležité.

Jak již bylo řečeno, ať už chceme zkoumat ten či onen gang, je nezbytné identifikovat jeho členy. Jedna z možných definic členů gangu, která si klade za cíl především umožnit mezinárodní srovnání gangů, a to nejen na úrovni různých států, ale také na úrovni kulturních odlišností, byla vytvořena skupinou Eurogang⁴ v čele s Malcolmem Kleinem, americkým sociologem zabývajícím se pouličními gangy (American street gangs). Tato definice byla také operacionalizována v mezinárodním výzkumu delikvence mládeže ISRD-2.

ISRD-2 (International Self-Report Delinquency Study)

Mezinárodního výzkumu delikvence mládeže ISRD-2 se v roce 2007 zúčastnilo 33 zemí včetně České republiky. Jde o ojedinělý projekt založený na metodě self-reportů, kdy respondenti sami vypovídají o zkušenostech, které mají s porušováním zákona či pravidel daných společností (Podaná, Buriánek 2007).

Vyloučení tazatele jako spojovacího článku mezi respondentem a výzkumníkem nabízí, vzhledem k povaze tématu, ale také k věku respondentů, mnoho výhod. Respondent tak

² Podrobněji vysvětlují charakteristiky jednotlivých forem gangů Cloward a Ohlin (1966: 20–27, 161–187), viz také česká literatura, např. Kuchta a Válková (2005: 80).

³ Přesto, že na otázku kriminality gangu existuje mnoho různých názorů, chápeme míru delikvence jako jedno ze základních kritérií identifikace gangu, protože ať primárně, či sekundárně, je téměř vždy v určité formě přítomna. Toto kritérium je navíc většinou výzkumníků uznáváno jako jedno ze stěžejních, protože pokud by gangy nepáchaly nezákonnou činnost, která svým způsobem narušuje společenský řád, nebyl by větší důvod samostatně je zkoumat, hledat příčiny a důsledky jejich chování. Podrobněji o problematice definice gangu a jeho vztahu ke kriminalitě viz Klein (1995: 20–29).

⁴ Cílem skupiny Eurogang je především zkoumání pouličních gangů v Evropě (dříve zkoumáno M. Kleinem v USA), čemuž odpovídají určité aspekty definice gangu ne příliš typické pro Českou republiku, jako je otázka trávení volného času skupiny na veřejných místech (viz níže). Blíže ke skupině Eurogang a její historii viz Weerman et al. (2009: 3–6).

není vázán pravidly běžné konverzace, která jsou často zdrojem výzkumných chyb vzniklých pozorováním, ale naopak získává větší důvěru v anonymitu šetření. Výsledkem jsou přesnější a spolehlivější informace ze strany respondenta, který se méně zdráhá vypovídat o tématech citlivých a potenciálně stigmatizujících.⁵

Důležitou předností metody je také její schopnost zachytit i neohlášené či neobjasněné delikty, tedy je zde možný určitý odhad latence. Zároveň umožňuje sledovat formy chování, které nelze zařazovat mezi jednoznačně trestné činy, např. konzumace alkoholu, měkkých drog, záškoláctví (dále jen rizikové chování), ale které často s delikventním chováním vysoce korelují (Podaná, Buriánek 2007).

Možnost zkoumání vztahu mezi rizikovým a delikventním chováním⁶ je, podle našeho názoru, také jedním ze zajímavých momentů výzkumu. Ačkoli přímá vazba rizikového chování na závažnější formy delikvence nebyla v analýzách dat z ISRD-2 zatím prokázána, určité tendence její existenci naznačují především v oblasti trávení volného času.⁷ V budoucnu by proto mohlo podrobnější zkoumání vztahu proměnných přinést užitečné informace o některých příčinách, které nejčastěji souvisejí s vybočením jedince z konformního způsobu života a nepřímě ho vedou k porušování zákona. Ty lze pak zkoumat v širším kontextu v různých oblastech jedincova života, jako je například rodina, škola, sousedství apod.⁸

Z již řečeného logicky vyplývá hlavní cíl výzkumu, a to zjistit prevalence rizikových a delikventních forem chování a jejich souvislost se sociálním prostředím, ve kterém se respondent nachází, ale i s individuálními faktory čili určitými osobnostními dispozicemi jedince (Podaná, Buriánek 2007).

Sběr dat

Data byla sbírána na druhém stupni základních škol, a to vždy během jedné vyučovací hodiny. Důraz byl kladen především na získání důvěry respondentů, proto byl učitel požádán, aby opustil během vyplňování dotazníků třídu (Podaná, Buriánek 2007). Technika sběru dat v ISRD-2 se v základních momentech shoduje také s jednou z technik Eurogangu, tzv. Youth Survey, která je pouze jednou z pěti technik zkoumání gangů zmiňovaných touto skupinou⁹ a která je primárně využívána při výzkumech zaměřených na problematiku gan-

⁵ O dotazování jako sociálním setkání blíže pojednává Vinopal, odkazující se na filozofa jazyka Paula Grice, jenž základ konverzace spatřuje ve čtyřech maximách, které člověk (v našem případě respondent) podvědomě dodržuje během jakékoli konverzace. Podrobněji k tématu viz Vinopal (2008: 23).

⁶ O rizikovém chování mluvíme ve výzkumu ISRD-2 u jedince v případě, že se u něho objevují alespoň dva rizikové faktory (alkohol, měkké drogy, záškoláctví). Delikvence neboli delikventní chování je zmiňováno u daného respondenta v případě, že spáchal za určité období (pro účely analýzy dat jsou používány údaje v časovém rozmezí jednoho roku, které odkazují na jedince páchající delikventní činností v současnosti) alespoň dva delikventní činy. Tyto činy se dále dělí na násilné a majetkové delikty, hackerství, vandalismus a prodej tvrdých drog (Podaná, Buriánek 2007: 11–12).

⁷ „Mnohé formy rizikového chování jsou poměrně rozšířené, mohou tvořit součást kulturního zázemí či tradic. Sem by patřila poměrně rozsáhlá deklarovaná zkušenost s požíváním alkoholických nápojů nebo módní trendy experimentování zejména s marihuanou. Přímá vazba na těžší formy delikvence však zatím nebyla prokázána. Ke vzniku delikvence vede rizikové chování, a to zejména, stává-li se pravidelnou náplní volného času“ (Podaná, Buriánek 2007: 76).

⁸ Hlavními oblastmi zájmu ve výzkumu byly: rodina, škola, sousedství, trávení volného času, delikventní přátelé, postoje k násilí, sebekontrola a viktimizace, viz Podaná, Buriánek (2007: 6).

⁹ Podrobněji k přehledu technik viz Weerman et al. (2009: 7).

gů.¹⁰ V těchto výzkumech se často řeší otázka výběru reprezentativního vzorku zkoumané populace, přesněji umístění sběru dat do škol nebo uzavřených městských komunit. Ta byla nakonec vyřešena, podobně jako v ISRD-2, ve prospěch škol. Ačkoli jsou uzavřené městské komunity často tou oblastí, která výzkumníka primárně zajímá a kde je také možné získat informace od jedinců, kteří nejsou ve škole často k zastizení, tedy záškoláků a těch, kteří byli z nějakého důvodu ze školy vyloučeni, škola oproti tomu nabízí výzkumníkovi přístup k širšímu spektru populace mladých lidí pocházejících z různého společenského prostředí. Zároveň se jedná o méně finančně a časově náročné řešení (Weerman et al. 2009: 20). Právě technika Youth Survey obsahuje baterii základních otázek, které jsou klíčové k identifikaci respondenta jako člena gangu a které byly také použity v ISRD-2.

Definice gangu a její operacionalizace v ISRD-2

Vývoj definice gangu¹¹ byl v první řadě zaměřen na odhalení základních charakteristik gangu, které jej vystihují v multikulturním kontextu a jejichž existence ve zkoumané skupině je nezbytná k označení skupiny jako gang (Weerman et al. 2009).

Důležitou roli hrálo rozlišení tzv. definičních (definers) a popisných (descriptors) charakteristik. Zatímco definiční charakteristiky jsou naprosto nezbytné k označení skupiny jako gang, popisné charakteristiky umožňují spíše odhalení existujících forem gangu, z nichž každá má své specifické rysy. Například jméno skupiny, symboly či tetování jednotlivé pro členy dané skupiny a specifické barvy. Všechny tyto elementy pak pomáhají k odlišení dané skupiny od ostatních členů společnosti, respektive od ostatních gangů (Weerman et al. 2009).

Mezi základní (core) definiční charakteristiky patří skupinový charakter (v této technice více než jeden člověk), věk potenciálního člena gangu, trávení volného času na veřejných místech (street-oriented aspect of gang), trvání v čase, existence skupinové identity a páčání nezákonných aktivit. Definice gangu podle skupiny Eurogang je následující: „Každá trvalá skupina mladých lidí, která tráví svůj volný čas na veřejných místech a u které je provozování ilegálních aktivit součástí skupinové identity” (Weerman et al. 2009: 20). „Trvalá“ znamená existující několik měsíců (minimálně 3), i když někteří její členové se postupem času mění. „Mladí“ odpovídá průměrnému věku adolescenta nebo jedincům okolo 20 let (12–25). „Ilegální“ znamená nezákonné či zločinné chování, ne pouze nepříjemné aktivity. „Identita“ odkazuje na identitu skupinovou, ne osobní, a zahrnuje souhlas jedince podílet se na nezákonných aktivitách.¹²

Operacionalizace definice gangu v ISRD-2 probíhala podle vzoru, který byl použit skupinou Eurogang v technice sběru dat Youth Survey. Zatímco běžná praxe mnohdy odkazovala na tzv. filtrační postup (filtering approach),¹³ kde jsou respondenti požádáni, aby jednoduše označili, zda jsou, nebo nejsou členy gangu, v ISRD-2 byla použita

¹⁰ Podrobněji k samotné technice Youth Survey viz Weerman et al. (2009: 28–31).

¹¹ Vždy, když mluvíme o definici gangu, máme na mysli gang mladých lidí, tzv. Youth gang.

¹² Bližší postup při vytváření definice gangu nabízí opět Eurogang – viz Weerman et al. (2009: 19–21).

¹³ Těto technice se skupina Eurogang vyhýbá právě z důvodu obav z pochopení slova gang všemi účastníky šetření a poukazuje na fakt, že „ačkoli byla tato technika poměrně úspěšně použita v USA, kde většina lidí dobře chápe, co gang znamená, může být její vhodnost v ostatních zemích sporná“ (Weerman et al. 2009: 3). Z našeho pohledu je však tato hypotéza příliš pesimistická, a jak se postupně ukazuje také v analýze dat, chápou čeští respondenti význam slova gang poměrně správně.

tzv. trychtýřová technika (funneling technique), která představuje sérii otázek zaměřených na členství v gangu. Čím více otázek zodpoví respondent kladně, tím pravděpodobněji je členem nějakého gangu (Weerman et al. 2009).

Ačkoli Eurogang definuje šest základních (core) otázek (27–32) týkajících se členství v gangu, počítá ve výzkumech ještě s poslední, doplňující otázkou (33), která se ptá respondenta, zda si myslí, že jeho skupina je gang. S otázkou zaměřující se na existenci skupiny (27) jsme v analýze dat nebyli nuceni počítat, protože jde o otázku filtrační (na otázky 28–33 tedy neodpovídali ti, kteří žádnou skupinu neměli), stejně tak jako s otázkou, která zjišťuje věk respondenta (28), protože výzkumu se účastnili pouze žáci základních škol ve věku 12–17 let. Naopak na poslední otázku (33) je v analýze dat kladen velký důraz, protože skupina Eurogang ji nepovažuje při identifikaci respondenta jako člena gangu za nezbytně nutnou (viz níže), respektive k této identifikaci jí stačí kladná odpověď pouze na šest prvních otázek (27–32),¹⁴ respektive na otázky 29–32, kterými se v analýze, spolu s otázkou 33, zabýváme (Weerman et al. 2009).

Základní charakteristiky výběrového souboru

Celkem se výzkumu zúčastnilo 3 270 studentů základních škol a víceletých gymnázií, vždy ze 7., 8. a 9. tříd. Získaná data byla očištěna a převážena, čímž se předešlo jejich možnému vychýlení. Vážený soubor obsahuje 2 283 pozorování (Podaná, Buriánek 2007).

Výzkumu se zúčastnilo 51 % žen a 49 % mužů. Věkové rozmezí respondentů bylo přibližně 12–15 let. Výrazná většina respondentů (99 %) byla studenty veřejných škol a pocházela z České republiky (97 %). Ostatní studenti pocházeli např. ze Slovenské republiky, Ukrajiny, Vietnamu, Německa (Podaná, Buriánek 2007).

Analýza dat

Při analýze dat ISRD-2 jsme se zaměřili především na pět ze šesti definičních otázek 29–32, ke kterým musel respondent vyjádřit kladné stanovisko, pokud měl být označen jako člen gangu podle skupiny Eurogang, ale také na poslední otázku 33, která je, podle našeho názoru, při identifikaci respondenta jako člena gangu také důležitá.

---

¹⁴ Detailní informace k tzv. trychtýřové technice a k sestavě základních identifikačních otázek člena gangu viz Weerman et al. (2009: 30).

Otázky, které nebyly důležité při analýze problematiky členství v gangu v ISRD-2:

27: Někteří lidé mají určitou skupinu přátel, s nimiž tráví čas, podnikají společně věci nebo se různě baví. Patříš do nějaké takové skupiny? (Filtrační otázka)

28: Jaký věk nejlépe charakterizuje členy tvojí skupiny nebo party? (Ve výběrovém souboru respondenti ve věku 12–17 let)

Otázky důležité při analýze problematiky členství v gangu v ISRD-2 (pro Eurogang pouze 29–32):

29: Tráví tvoje skupina hodně času společně na veřejných místech, jako jsou parky, ulice, obchodní centra, okolí bydliště?

30: Jak dlouho již tato skupina existuje?

31: Je pro tvou skupinu přijatelné nebo normální dělat nějaké nelegální (nezákonné) věci?

32: Dělají lidé z tvojí skupiny společně nějaké nelegální (nezákonné) věci i ve skutečnosti?

33: Myslíš si, že by bylo možné označit tvoji skupinu jako gang?

Otázka správného zařazení jednotlivce do určité skupiny (v našem případě do gangu) je pro nás jednou z klíčových v jakémkoli výzkumu delikventních uskupení mládeže, protože pokud chceme tyto skupiny opravdu zodpovědně zkoumat, potřebujeme co nejpřesněji vědět, kdo jsou ti, kteří danou skupinu tvoří.

Jsmo si vědomi, že vymezit přesně a jednoznačně toho, kdo do gangu patří a kdo ne, představuje poměrně složitý úkol, proto upozorňujeme, že níže uvedené poznatky jsou spíše hypotézy a určitá přesvědčení, která se rozvinula během analýzy příslušných dat a která, jak doufáme, přispějí k efektivnějšímu postupu identifikace člena gangu. Zároveň si uvědomujeme problém, který vzniká na základě analýzy velmi malého počtu jedinců. Závěry vzniklé za těchto podmínek tak nemají velkou statistickou váhu. Nepovažujeme však za až tak důležité v první řadě něco prokázat, ale spíše naznačit, uvést v potaz. Zároveň se domníváme, že s větším počtem respondentů by mohly být výsledky o něco přesvědčivější.

Cílem analýzy dat bylo podívat se na námi vybraných pět otázek (29–33) kritickým pohledem, poukázat na možná úskalí, která vedou k nepřesnosti získaných dat, a pokusit se najít účinná řešení v rámci operacionalizace definice gangu, která by pomohla k efektivnější identifikaci respondentů z hlediska členství v gangu.

Objektivní versus subjektivní otázky

Při bližší analýze vybraných otázek gangu (29–33) zjistíme, že pouze jednu z otázek můžeme považovat za odlišnou od ostatních, určitým způsobem subjektivní, tedy za takovou, kterou respondent musí zodpovědět pouze na základě vlastního přesvědčení, postoje, pocitů, určitých všeobecných znalostí.

Zatímco u otázek 29–32 může respondent více méně objektivně posoudit, zda jeho skupina chodí často do parku, zda dělají nezákonné věci a zda s nimi souhlasí a zda existují déle než 3 měsíce, u otázky 33 musí respondent vyvolat z paměti odlišné informace. V prvním kroku si musí vytvořit představu o tom, co je gang, následně pak musí posoudit, zda tomu, co on sám považuje za gang, je jeho skupina podobná.

V zásadě lze říci, že respondent nemůže jednoduše spočítat měsíce, které uplynuly od doby „založení“ skupiny, nemůže spočítat, kolikrát byl se svojí skupinou v parku, a následně se rozhodnout, zda tento počet znamená hodně, či málo, nemůže spočítat, alespoň přibližně, kolikrát společně překročili zákon, nemůže si jednoduše vzpomenout, zda s tímto překročením zákona někdo nesouhlasil, kdo a kolikrát. Cesta k zodpovězení poslední otázky je mnohem záladnější a vyžaduje také určitou dávku vědomostí, které respondentovi pomohou lépe se v této problematice (gangů a delikventních uskupení mládeže) orientovat.

Zároveň byly takto otázky 29–33 rozděleny na základě teorie skupiny Eurogang, která považuje za důležité pouze první čtyři otázky. Stávají se tedy z našeho pohledu objektivními, zatímco poslední otázka je považována za subjektivní, kdy respondent zařazuje svoji skupinu do gangu na základě svého úsudku.

Sociologové při své práci často narážejí na dilemata spojená s významem určitých slov v dotazníku a snaží se je řešit v souladu s obecně uznávanými pravidly pro sestavování otázek.¹⁵ Otázka významu slova „gang“ v různých kulturách je jednou z nich. V této práci

¹⁵ Podrobněji k zásadám (chybám) v sestavování otázek např. Vinopal v kap. Situace dotazování, problematika reprezentace otázky respondentem (2008: 28–30).

se však budeme zabývat ještě druhým problémem chápání významu určitého slova. Stejnou pozornost věnujeme jedné z objektivních otázek, a to otázce 32 („Dělají lidé z tvoji skupiny společně nějaké nelegální (nezákonné) věci i na veřejnosti?“), a odpovědi na ni budeme porovnávat s tzv. indexem versatility, který neodkazuje na delikventní činnost celé skupiny, nýbrž určuje míru delikvence konkrétního jedince (viz níže).

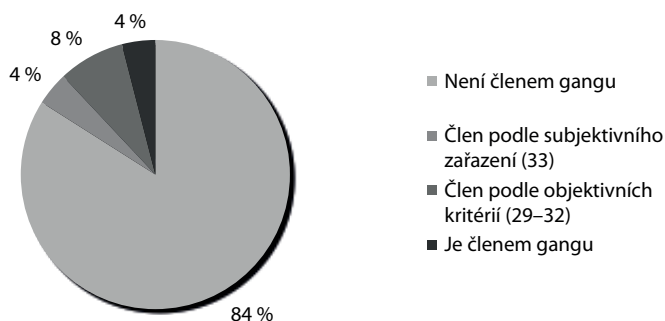
Dilema označení: Otázka 33 a její význam pro identifikaci respondenta jako člena gangu

Problém rozdílného chápání slova „gang“ v mezinárodních výzkumech zaměřených na delikvenci mládeže byl pro některé výzkumníky natolik závažný, že se skupina Eurogang rozhodla: zaprvé vymezit jiný termín, akceptovatelný ostatními zeměmi, kde výzkumy gangů probíhají – slovo gang bylo ve výzkumech možno nahradit souslovím „delikventní (či problémová) uskupení mládeže“ (troublesome youth groups), a za druhé nepovažovat poslední definiční otázku („Myslíš si, že by bylo možné označit tvoji skupinu jako gang?“) za nezbytnou při identifikaci respondenta jako člena gangu. Otázka je považována spíše za doplňující ke zbylým otázkám (Weerman et al. 2009).

Právě nezařazení poslední otázky mezi ty, které přímo rozhodují o respondentově členství v gangu, nás inspirovalo k podrobnější analýze. Pokud by opravdu poslední (subjektivní otázka) nehrála důležitou roli při identifikaci respondenta jako člena gangu, měli by si být respondenti, kteří odpověděli kladně na všech pět vybraných otázek (členové gangu, viz graf 1), a respondenti, kteří odpověděli kladně pouze na objektivní otázky 29–32 (členové podle objektivních kritérií skupiny Eurogang), v základních charakteristikách podobní.

Rozdělení souboru

Výběrový soubor jsme na základě výše zmíněné hypotézy rozdělili do čtyř skupin, a to podle otázky 33.

Graf 1: Rozdělení výběrového souboru na 4 základní skupiny podle otázky 33

Pozn.: Členové gangu jsou chápáni jako respondenti, kteří jsou s velkou pravděpodobností členy gangu i v reál. životě.

První kategorie zastupuje respondenty, kteří nejsou s největší pravděpodobností členy gangu, tedy v otázkách 29–32 alespoň jednou nevyhověli objektivním kritériím a zároveň

nepovažují svoji skupinu přátel za gang. Tyto respondenty (84 %) můžeme tedy označit jako tzv. nečleny gangu (nonmember) a v následné analýze jim nebude věnována až taková pozornost. Druhá, pro nás zajímavá, kategorie zastupuje respondenty (4 %), kteří alespoň jednou nevyhověli objektivním kritériím, ale přesto si myslí, že členy gangu jsou, tedy že jejich skupina může být považována za gang. Do třetí kategorie spadají ti respondenti (8 %), kteří ačkoli splňují objektivní kritéria pro zařazení do gangu, nepovažují svoji skupinu za gang, jsou tedy gangem podle skupiny Eurogang. Poslední kategorie zastupuje respondenty, kteří vyhovují jak objektivním kritériím, tak také subjektivnímu zařazení. Tito respondenti (4 %) jsou s největší pravděpodobností členy gangu.

Základní charakteristiky gangu

Následující grafy uvádějí některé ze základních charakteristik gangu.¹⁶ Na každém z nich je, podle našeho názoru, více či méně zřetelné, že členové gangu jsou skupinou, která má nejvýraznější sklony k delikventnímu chování, je nejvíce delikventní z hlediska rizikového a delikventního chování a indexu versatility a má také nejvíce vysoce delikventních přátel. Protože tato skupina respondentů zároveň splňuje jak objektivní kritéria pro zařazení do gangu, tak také kladně odpovídá na otázku subjektivního zařazení, považujeme ji za tu skupinu, kde si můžeme být nejvíce jisti členstvím respondenta v gangu i v reálném životě. Proto pro nás v následné analýze představuje jakýsi výchozí bod, se kterým porovnáváme ostatní skupiny (členy gangu podle objektivních kritérií a podle subjektivního zařazení).

Na níže prezentovaných grafech si lze všimnout, že v určitých momentech jsou členové gangu podobní spíše členům podle otázky 33, tedy podle subjektivního zařazení, než členům podle objektivních kritérií skupiny Eurogang. Subjektivní zařazení do gangu je tedy z našeho pohledu důležité pro identifikaci respondenta jako člena gangu.

Osobnostní faktory

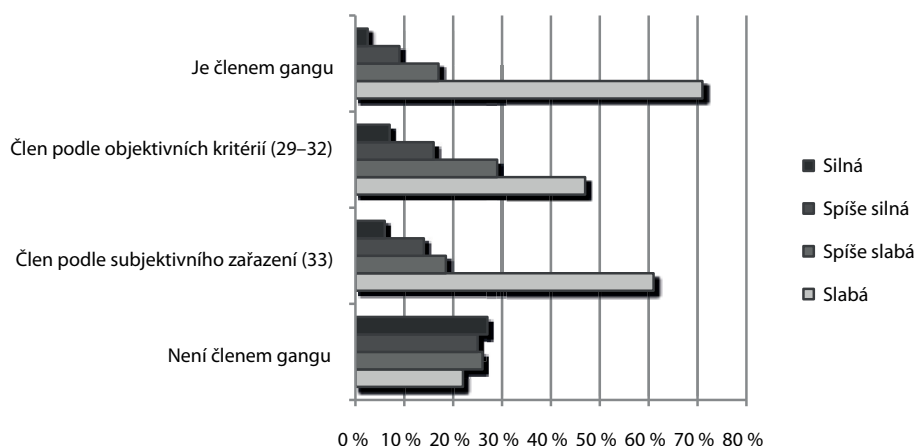
K rozvoji delikventního chování jedinců přispívají ve značné míře nejenom vnější faktory či okolnosti, kterým musí jedinec během svého života čelit, ale důležitou roli hrají také vnitřní faktory, tedy sám jedinec a jeho dispozice, postoje a hodnoty. Samozřejmě nemůžeme striktně vytvořit hranici mezi vnějšími a vnitřními faktory – prostředím, ve kterém bydlíme, či sociální vztahy, ve kterých se ocitáme, můžou ovlivnit nás a naše hodnoty stejně tak, jako ony mohou vymezit pravidla našeho chování a bránit nám v činnostech, které s nimi nejsou v souladu.

¹⁶ Základními charakteristikami máme na mysli především charakteristiky osobnostní, specifické chování jedince či jeho vztahy s okolím, jejichž vyšší výskyt je pravděpodobnější u jedince, který je členem určité delikventní skupiny či gangu (tyto charakteristiky sledujeme u respondentů, u kterých existuje alespoň určitá pravděpodobnost, že by členy gangu mohli být, tedy splňují objektivní kritéria, nebo/a svoji skupinu za gang označili). Zároveň je důležitá kombinace těchto charakteristik. To, že je jedincovo chování vysoce rizikové, ještě neznamená, že je členem gangu, pokud u něho ale zjistíme kromě rizikového chování také vysoký index versatility, větší počet rizikových přátel, malou sebekontrolu a tolerantní postoj k násilí, je o to pravděpodobnější, že členem gangu či určité jeho varianty opravdu je. Všechny základní charakteristiky typické pro gang byly nejčastěji právě u členů gangu. Všechny vztahy analyzované v této kapitole jsou statisticky významné ($p < 0,05$). Blíže informace ke konstrukci jednotlivých charakteristik viz Podaná, Buriánek (2007).

Existují však jak vnější, tak vnitřní faktory, které si do určité míry dobrovolně nevybíráme, jako je náš původ (např. neúplná rodina) nebo dispozice, které nám byly dány geneticky. Tyto dispozice mají také vliv na sebekontrolu jedince, ačkoli někteří autoři jim nepřikládají až takový význam a naznačují možnost, že sebekontrolu je z velké části možné regulovat a pozitivně posilovat (důraz je kladen především na proces socializace jedince, význam rodinných pout a míru jeho sociálního zakotvení). Právě její nedostatek je v některých teoriích chápán jako hlavní zdroj delikventního chování.¹⁷

Z následujícího grafu, který ukazuje míru sebekontroly u jednotlivých skupin výběrového souboru, je možné vyčíst, že slabá sebekontrola je především charakteristickým znakem členů gangu (71 %) a členů podle subjektivního zařazení (62 %). Členové podle objektivních kritérií zaostávají za členy gangu o 24 procentních bodů. Míra sebekontroly u nečlenů gangu je rozložena poměrně rovnoměrně.

Graf 2: Míra sebekontroly u jednotlivých skupin výběrového souboru v %
Pozn.: C norm = 0,304, $p < 0,05$

Kromě sebekontroly se v ISRD-2 zkoumal také postoj respondentů k násilí. Ten je v podstatě chápán jako určitý doplněk k sebekontrolě. Z analýzy dat vyplývá, „že větší tolerance násilí podporuje delikvenci, vysoká sebekontrola ji naopak tlumí“ (Podaná, Buriánek 2007: 58).

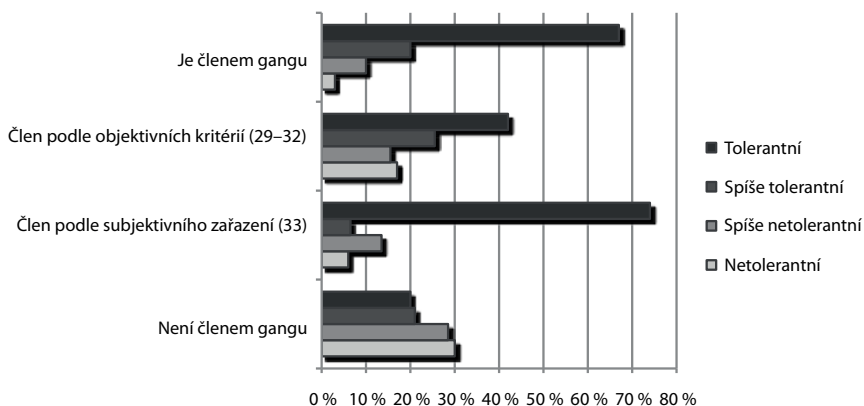
Nutno dodat, že postoj k násilí je třeba zkoumat s vědomím jeho odlišnosti z hlediska typů kultur. V různých zemích je na násilí nahlíženo z různého úhlu pohledu, a proto je někde například facka považována za prostředek k týrání dítěte, jinde je zase vykládána jako prostředek k jeho výchově.

Mládež v České republice se k násilí staví celkem tolerantně. Pozitivněji je násilí vnímáno v případech, kdy je za použití síly možné získat respekt ostatních, nebo tehdy, kdy si jedinci dokazují svoji mužnost (Podaná, Buriánek 2007: 55).

Graf opět ukazuje docela zajímavé skutečnosti. Celkově nejvíce vyhranění, a tedy tolerantní k násilí jsou členové podle subjektivního zařazení (74 %), kteří téměř o 7 pro-

¹⁷ Podrobněji k teorii sebekontroly kap. The Nature of Criminality: Low Self-Control viz Gottfredson, Hirshi (1990: 85–120).

centních bodů převyšují členy gangu. Dále je téměř polovina členů podle objektivních kritérií (42 %) tolerantní k násilí a u nečlenů gangu je tolerance násilí, podobně jako sebekontrola, rozložena poměrně rovnoměrně.

Graf 3: Míra tolerance násilí u jednotlivých skupin výběrového souboru v %
Pozn.: C norm = 0,326, $p < 0,05$

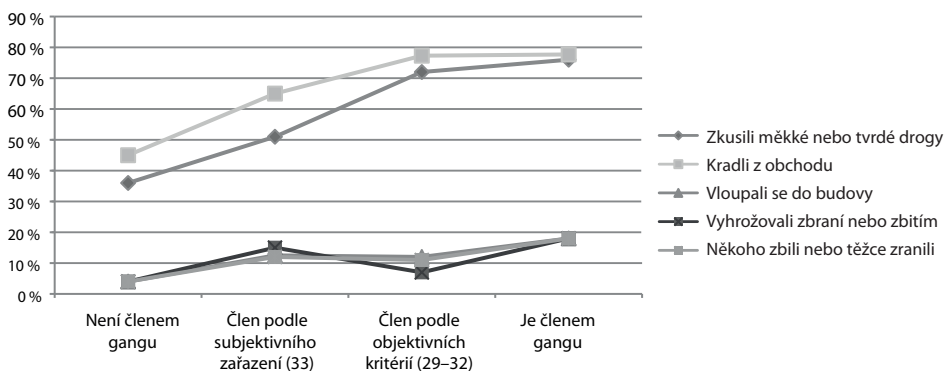
Struktura rizikových přátel

Stejně tak jako role osobnostních faktorů, které jsou mnohdy jednou z příčin delikventního chování, je také role vrstevníků a přátel, zkrátka zobecněných druhých, poměrně důležitá. Nejenom, že mají na jedince bezprostřední vliv, formují jeho názory, postoje a hodnoty, ale dá se také předpokládat, že struktura těchto přátel se bude měnit v závislosti na konkrétním jedinci a jeho vztahu k delikventnímu chování. Jinak řečeno, můžeme předpokládat, že čím pravděpodobněji je jedinec členem nějaké delikventní skupiny či gangu, tím více přáteli s delikventními sklony bude obklopen.

Vliv vrstevnických skupin na jedince je dnes častým tématem při pátrání po příčinách delikvence. Také Travis Hirshi v knize *Causes of Delinquency* poukazuje na dva různé pohledy v chápání vztahu delikvence a delikventních přátel jedince. „První pohled říká, že delikventní přátelé (resp. přátelení se s delikventními jedinci) jsou hlavní příčinou delikvence jedince, druhý pohled však říká opak, a to, že přátelení se s delikventy je pouze vedlejší produkt reálných příčin delikvence“ (Hirshi 2002: 137). Přesněji, s delikventy se jedinec seznamuje díky delikventní činnosti.

Ačkoli se vrstevníci stávají pro jedince v určitém úseku života důležitou součástí každodenní reality, můžeme konstatovat, že pro toho, kdo má dobré rodinné zázemí, jsou jeho kamarádi z větší části prostředkem k potvrzení již přijatých rodičovských hodnot. Pouze pro jedince, který nenašel oporu v rodině, je vrstevnická skupina nejdůležitějším zdrojem vlivu. Ovlivnění delikventními kamarády je pak mnohem snazší než v prvním případě (Matoušek, Kroftová 2003).

Následující graf ukazující strukturu rizikových přátel u jednotlivých skupin výběrového souboru přináší poměrně zajímavé informace o této problematice.

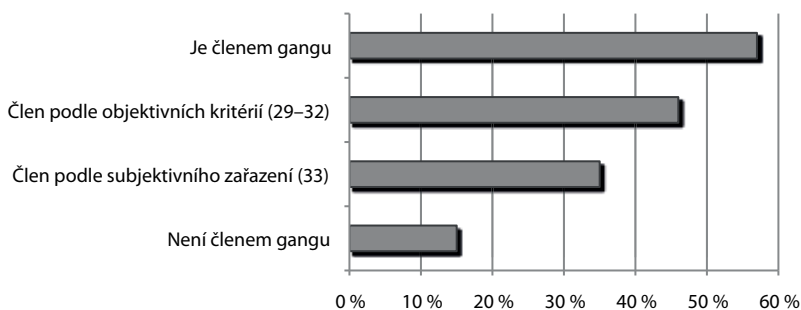
Graf 4: Struktura rizikových přátel u jednotlivých skupin výběrového souboru v %
Pozn.: C norm v rozmezí 0,148–0,239, $p < 0,05$

Zatímco respondenti, kteří odpověděli kladně na všech pět zkoumaných otázek definujících člena gangu (členové gangu), mají oproti ostatním skupinám nejvíce přátel ve všech zmiňovaných kategoriích, tzn. že k jejich přátelům patří jak jedinci, kteří mají zkušenosti s marihuanou a jinými drogami (76 %) či krádežemi v obchodech (78 %), na straně jedné, tak jedinci, kteří páchají vážnější delikventní činy, jako je vyhrožování zbrání či zbitím (17 %), nebo kteří nezůstali pouze u vyhrožování a někoho za svůj život opravdu napadli a těžce zranili, na straně druhé (18 %), respondenti splňující objektivní kritéria skupiny Eurogang mají přátel páchajících tyto závažnější delikventní činy celkově méně. Na druhou stranu se poměrně hodně obklopují přáteli majícími zkušenosti s méně závažnými delikventními činy, tedy drogami (72 %) či krádežemi (77 %). Členové podle subjektivního zařazení, kteří jako členové gangu původně identifikováni nebyli, nemají sice tolik přátel páchajících méně závažné delikventní činy (drogy 52 %, krádeže 65 %), poměrně hodně se však kamarádí s vysoce delikventními jedinci (vyhrožování zbrání nebo zbitím 15 %, zbití či těžké zranění 13 %), dokonce více než členové podle objektivních kritérií. Největší rozdíl můžeme pozorovat u přátel, kteří mají zkušenosti s vyhrožováním zbrání či zbitím, a to téměř o 8 procentních bodů.

Zajímavá je také skutečnost, že všechny skupiny respondentů mají poměrně více přátel, kteří někdy kradli z obchodu, než těch, kteří zkusili nějaké drogy (s výjimkou členů gangu, kde je počet těchto přátel téměř rovnocenný). Důvodem může být například povaha tohoto trestného činu, který je mezi dospívajícími dětmi daného věku poměrně častý (rozhodně častější než užívání drog) a je také častěji ve společnosti tolerován jako něco, co je znakem mládí a čím si jedinec chtěl nechtě projde. Odpověď je v mnoha případech následující: „Skoro každý jsme přeci v mládí něco ukradli... sousedovi ze zahrady nebo ze sámošky...“

Rizikové a delikventní chování, index versatility

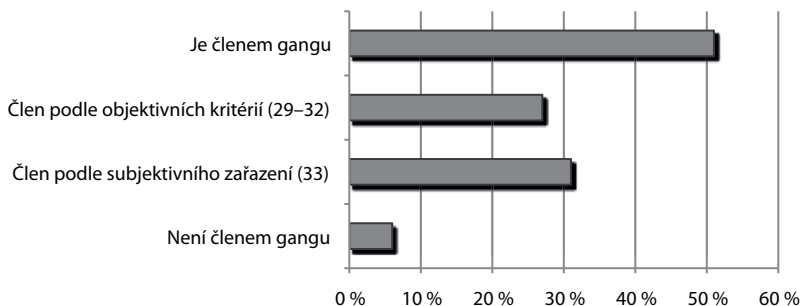
Rizikové chování, jehož existence u jedince byla podmíněna výskytem alespoň dvou rizikových faktorů, je posuzováno jako jeden z možných indikátorů, které by mohly vést k delikvenci. Je pravděpodobné, že jedinec, jehož chování se vyznačuje dvěma nebo více rizikovými faktory, bude páchat více činů překračujících společensky uznávané normy než konformní jedinec. Rizikovými faktory byly pro účely naší analýzy označeny tyto činy spáchané za určité období: konzumace alkoholu (piva, vína, ale také tvrdého alkoholu), užívání měkkých drog a záškoláctví (Steketee et al. 2008: 99).

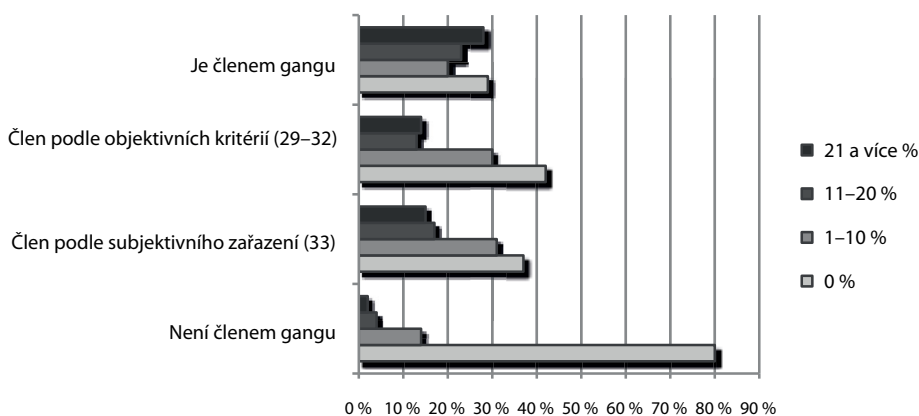
Graf 5: Rizikové chování v % (alespoň dva rizikové faktory u respondenta)
Pozn.: C norm = 0,283, $p < 0,05$

Páchání činností spojených s rizikovým chováním je opět charakteristické pro členy gangu (57 %). Méně se rizikové chování vyskytuje u členů podle objektivních kritérií, přesto konzumaci alkoholu, marihuaně a záškoláctví holduje téměř polovina respondentů z této skupiny (46 %). Nejméně se k páchání rizikových činností hlásí (bereme-li v úvahu pouze skupiny, které jsou pro naši analýzu důležité, tedy první tři) členové podle subjektivního zařazení (35 %). Tento výsledek není až tak překvapivý, pokud si uvědomíme, že do určité míry koresponduje s výsledky týkajícími se struktury přátel delikventních jedinců (graf 4). Členové podle subjektivního zařazení mají oproti členům gangu a členům podle objektivních kritérií méně kamarádů, kteří holdují měkkým drogám, a zároveň mají nejmenší podíl výskytu rizikového chování, kde jedním z rizikových faktorů je právě užívání měkkých drog. Naopak členové gangu a členové podle objektivních kritérií mají těchto přátel o poznání více, o to více holdují činností spojeným s rizikovým chováním. Tato souvislost by nemusela být náhodná, ačkoli prokázána zatím nebyla.

Delikventním chováním či ukazatelem delikvence je spáchání alespoň dvou delikventních činů za poslední období. Z míry spáchaných delikventních činů je také konstruován „tzv. index versatility, který určuje, kolik procent ze všech zkoumaných delikventních činů jedinec za svůj život (resp. poslední období, v našem případě rok) spáchal. Přednost tohoto ukazatele spočívá v tom, že měří nejen rozsah zapojení se do delikvence (různorodost činů), ale nepřímou také závažnost skutků – ojedinělé činy spadají obvykle mezi „běžnou“ méně závažnou delikvenci, zatímco s vyšší různorodostí činů roste i možnost spáchání závažnějších skutků“ (Podaná, Buriánek 2007: 12).

Graf 6: Delikventní chování v % (alespoň dva delikventní činy u respondenta)
Pozn.: C norm = 0,344, $p < 0,05$

Graf 7: Index versatility v %. Pozn.: C norm = 0,392, $p < 0,05$

Největší výskyt delikventního chování a nejvyšší index versatility je opět prokazatelně připsán členům gangu (51 % a 28 %), kteří poměrně zřetelně převyšují ostatní skupiny. Ty mají celkem podobné výsledky. Přesto se větší podíl delikventního chování a indexu versatility vyskytuje u členů podle subjektivního zařazení (31 % a 15 %) oproti členům podle objektivních kritérií (27 % a 14 %).

Pokud se stejně jako u rizikového chování odkážeme na graf mapující strukturu přátel jednotlivých skupin výběrového souboru (graf 4), zjistíme, že podobná situace nastává i u delikventního chování a indexu versatility. Členové podle subjektivního zařazení, kteří mají větší výskyt delikventního chování a vyšší index versatility než členové podle objektivních kritérií, mají také více přátel zaměřených na vážnější delikventní činy než členové podle objektivních kritérií (viz výše).

Analýza dat tedy nabízí tyto závěry:

1. Skupina Eurogang, zabývající se výzkumem gangů na mezinárodní úrovni, nepřisuzuje otázce 33 („Myslíš si, že by bylo možné označit tvoji skupinu jako gang?“) zásadní význam při identifikaci respondenta jako člena gangu.

2. Ukazuje se však, že tato otázka hraje při procesu identifikace určitou roli – respondenti, kteří svoji skupinu ke gangu připodobňují (členové podle subjektivního zařazení), mají větší sklony k páčání delikventních činů, více delikventních činů také v praxi páchají a mají i větší počet delikventních přátel než členové podle objektivních kritérií.
3. Pokud respondenti navíc odpovědí kladně na všechny objektivní otázky, můžeme je s velkou pravděpodobností považovat za členy gangu i v reálném životě.
4. Pokud však odpovědí kladně jen na některé, neměli bychom je z analýzy automaticky vyřazovat, spíše bychom se měli ptát, na které objektivní otázky odpověděli záporně a proč (viz Dilema hodnocení).
5. Cílem není vyloučit ty, kteří se necítí být členy gangu, ačkoli objektivní kritéria splnili – mohou jimi být (mohou se bát na otázku odpovědět, nemusí zcela chápat význam slova „gang“ apod.), cílem je spíše nevykloučovat ty, kteří z nějakého důvodu neprojdou sítím objektivních otázek (opět viz Dilema hodnocení).
6. Data, podle našeho názoru, zároveň poukazují na skutečnost, že většina respondentů vcelku dobře chápe, co výzkumník slovem „gang“ myslel, není jej tedy až tak potřebné nahrazovat jinými, složitějšími formulacemi.

Dilema hodnocení: Otázka 32 a její význam pro identifikaci respondenta jako člena gangu

Prvním krokem v naší analýze byla snaha poukázat na fakt, že subjektivní ohodnocení jedince, zda jeho skupina gang je či není, má při identifikaci respondenta jako člena gangu poměrně velkou váhu, a že nevědomost respondentů týkající se významu slova „gang“ není až tak rozšířená. Z tohoto důvodu se také naše pozornost přenesla především k druhé a čtvrté skupině a jejich porovnávání. Otázkou bylo, proč nejsou jedinci, kteří si myslí, že jejich skupina je gang (členové podle subjektivního zařazení), zařazeni mezi členy gangu, zvláště když jsou jim v základních charakteristikách poměrně hodně podobní, které z objektivních kritérií porušili, přesněji, na které neodpověděli kladně. Nejčtenější varianty jsou zobrazeny v následující tabulce.

Tabulka 1: Příčiny nezařazení do gangu v % (členové podle subjektivního zařazení)

Příčina	abs.	%
Skupina netráví hodně času společně na veřejných místech	8	7,9
Skupina neexistuje dostatečně dlouho, zároveň neakceptuje a nedělá nezákonné věci	13	12,8
Skupina neexistuje dostatečně dlouho	20	19,8
Skupina neakceptuje a nedělá nezákonné věci	30	29,8
Skupina neakceptuje nezákonné věci	8	7,9
Skupina nedělá nezákonné věci	15	14,9
Ostatní	7	6,9
Celkem	101	100

Z výsledků tabulky je zřejmé, že více než polovina respondentů (53 %) neakceptuje nebo/a nepáchá nezákonné věci. Mezi zbývajících se řadí ti, jejichž skupina neexistuje do-

statečně dlouho (20 %), nebo ti, kteří zároveň nesplňují již zmíněné podmínky (13 %). Pouze malá část respondentů (8 %) netráví se svojí skupinou mnoho času na veřejných místech. Pokud bychom se soustředili pouze na otázky zabývající se problematikou nezákonného chování jedinců, mohli bychom konstatovat, že téměř dvě třetiny respondentů (65 %) na tyto otázky odpověděly záporně.

Takto vysoké číslo může mít více příčin: v první řadě zde mluvíme o respondentech, ale měli bychom mít neustále na paměti, že se jedná především o mladistvé studenty základních škol či víceletých gymnázií. Ti se mohou bát odpovídat na otázky, ve kterých svůj okruh přátel označují jako pachatele nezákonných činů nebo jako ty, kteří jejich páchaní přinejmenším akceptují.

Otázka nelegálnosti (nezákonnosti) určitého chování je ale především značně komplikovaná sama o sobě. Nikdy nemůžeme vědět, vzhledem k jejímu obecnému charakteru, co si pod ní respondent představí. Může ji vztáhnout k obecnému uznávání zvyků a morálních zásad konformní společnosti či k jejím platným normám, může ji ale také vztáhnout k určité instituci, např. ke škole, kde některá pravidla musí být dodržována a kde se jejich nedodržení může jevit v očích respondenta jako nezákonný čin. Anebo může být v ojedinělých případech otázka nezákonného chování vztažena pouze k určité subkulturě, které je jedinec členem a jejíž normy již přijal definitivně za své, tak jak to popisují Cloward a Ohlin (1966). „Taková kriminální subkultura žije více méně sociálně izolována svým vlastním životem s jeho odlišným hodnotovým a normativním systémem“ (Kuchta, Válková 2005: 80).

Jedním z dalších problémů mohou být např. určité techniky ospravedlňování se delikventního jedince, který není hodnotově zcela připoután ke své skupině. Velmi známá teorie neutralizace od amerických sociologů Davida Matzy a Greshama Sykese poukazuje na fakt, že jedinec často svoje chování obhajuje vůči širší veřejnosti a uvádí jej do souladu s platnými normami společnosti, které sám ještě uznává. Porovnává jej s chováním jiných lidí a ve výsledku např. konstatuje, že to jeho až tak špatné není (Adler et al. 1991). V konkrétním případě tak jedinec může odpovědět, že jeho skupina nepáchá nezákonné věci (popřípadě, že je neakceptuje), protože se tak určitým způsobem vyrovnává s činy, které skupina opravdu páchá a pro které má on špatné svědomí.

Negativní odpovědi na objektivní otázky 31 a 32, v kombinaci nebo osamocně, jsou tedy nejčastější příčinou vyřazení jednotlivce z gangu. Zatímco u otázky 31 nejsme podle dat získaných v ISRD-2 schopni obstojně analyzovat, zda respondent mluví pravdu či ne a zda chápe význam slova „nezákonné“, tak jak si jej vykládá také výzkumník, u otázky 32 to alespoň částečně možné je. V tomto případě nám pomůže právě index versatility, který umožňuje zpětně kontrolovat, zda respondenti nezákonné věci opravdu dělají či nikoli.

Uvědomujeme si, že je zde jistý významový rozdíl mezi otázkou 32, kdy se ptáme spíše obecně a odpovědnost za případné porušení zákonů či platných norem společnosti spadá z kontextu otázky více na skupinu (otázka tedy působí anonymněji), a indexem versatility, který určuje míru delikvence u konkrétního jedince (výčet konkrétních delikventních činů – např. krádež auta, loupež, prodej drog apod.). Můžou tedy vzniknout dotazy, zda je vůbec možné dávat do souvislosti dvě takto položené otázky. Věříme však, že ano (především u členů podle subjektivního zařazení a členů gangu, kteří odpověděli kladně na otázku 33).

Pokud je jedinec členem gangu, jak sám tvrdí, měl by mít okolo sebe skupinu přátel, se kterými společně tráví volný čas a také páchá nezákonné věci, protože ve skupině to lze vždy snáze než na vlastní pěst. Pokud tedy respondent odpoví, že jeho skupina dělá nezákonné věci, mělo by se toto tvrzení odrazit v respondentově indexu versatility, čili měl by být poměrně vysoký. Naši hypotézu potvrzují mimo jiné i některé studie. Například výzkum Haynie (2001: 1048) potvrdil vztah mezi vlastní delikvencí jedince a delikvencí jeho přátel.

Skupiny jsme posuzovali podle těchto kritérií:

- 1 – hodnota indexu versatility, tedy kolik nezákonných věcí udělal jedinec za poslední období;
- 2 – odpověď na otázku 32 v dotazníku ISRD-2 (viz výše), tedy zda dělá skupina, které je jedinec členem, nějaké nezákonné či nelegální věci;
- 3 – odpověď na otázku 33 v dotazníku ISRD-2 (viz výše), tedy zda jedinec považuje svoji skupinu za gang, či ne (spočívá v zaměření se na členy podle subjektivního zařazení a na členy gangu).

Následující tabulky voluntaristicky rozdělují členy podle subjektivního zařazení a členy gangu z hlediska indexu versatility, a to na ty, kteří mají index versatility nízký (0–10 %), a na ty, kteří jej mají vysoký (11 a více %). Zatímco první tabulka (2) ukazuje procentuální počet respondentů s určitou hodnotou indexu versatility, druhá tabulka (3) dělí dvě stěžejní skupiny na čtyři podskupiny A, B, C, D.

Tabulka 2: Vztah indexu versatility a členství v gangu v %

	Není členem gangu (n = 1904)	Člen podle subjektivního zařazení (n = 100)	Člen podle objektivních kritérií (n = 171)	Je členem gangu (n = 90)
0 %	80	37	42	29
1–10 %	14	31	31	20
11–20 %	4	17	13	23
21 a více %	2	15	14	28

Pozn.: U členů gangu podle objektivních kritérií si můžeme všimnout především značně rozšířené nízké versatility u poloviny respondentů, ačkoli jsou podle skupiny Eurogang členy gangu. Dokonce více než u členů podle subjektivního zařazení (rozdíl 5 procentních bodů). Členové gangu mají mezi sebou logicky nejméně respondentů s nízkou versatilitou (49 %).

Tabulka 3: Rozdělení na skupiny A, B, C, D

	Není členem gangu (n = 1904)	Člen podle subjektivního zařazení (n = 100)	Člen podle objektivních kritérií (n = 171)	Je členem gangu (n = 89)
0 %	80	A	42	C
1–10 %	14		31	
11–20 %	4	B	13	D
21 a více %	2		14	

Pozn.: U obou tabulek (2 a 3): n = 2 283, vážená data. K výpočtu použit roční index versatility.

Pokud se na první tabulku podíváme detailněji, zjistíme, že téměř polovina členů gangu (49 %) má nízký index versatility. Znamená to tedy, že za poslední období (rok) nespáchali tito jedinci buď žádný, nebo ne více než dva trestné činy, a přesto jsou členy gangu. Rovněž u členů gangu podle subjektivního zařazení nacházíme téměř jednu třetinu těch (32 %), kteří byli díky alespoň jedné záporně zodpovězené objektivní otázce vyřazeni z gangu, ale podle indexu versatility vykazují poměrně vysokou trestnou činnost (index versatility 11 a více %).

Věříme, že příčinou těchto neshod je jistá nekonzistentnost mezi otázkou 32 a indexem versatility, tzn. že ne u každého respondenta platí již dříve vyřčená hypotéza, že pokud respondent odpoví na otázku 32 kladně, měl by se tento fakt odrazit také v indexu versatility; ten by měl mít poměrně vysokou hodnotu. Tabulky 3a a 3b podrobně ukazují, v kolika případech tato nekonzistentnost vzniká v obou skupinách (tučně zvýrazněná čísla).

Tabulka 3a: Členové podle subjektivního zařazení v %

	Ot. 32 ano (n = 38)	Ot. 32 ne (n = 62)
Nízký IV (0–10 %)	54	77
Vysoký IV (11 a více %)	46	23

Tabulka 3b: Členové gangu v %

	Ot. 32 ano (n = 90)
Nízký IV (0–10 %)	49
Vysoký IV (11 a více %)	51

Pozn.: Index versatility (IV) je v analýze považován za stěžejní oproti otázce 32, protože ukazuje konkrétní, pro respondenta lépe představitelné činy.

Z předchozích tabulek je zřejmé, že se poměrně velká část respondentů v prvním a druhém kritériu (index versatility a otázka 32) neshoduje. U členů podle subjektivního zařazení existují jedinci, kteří ačkoli mají vysoký index versatility, napsali do dotazníku, že společně se svojí skupinou nedělají nezákonné či ilegální věci (23 %). Naopak více než polovina respondentů (54 %) nelogicky připisuje své skupině a sobě samým nezákonnou činnost, ačkoli index versatility, tedy konkrétní skutky spáchané jedincem, je nízký. Stejně tak u členů gangu existují rozpory. Téměř polovina respondentů (49 %) má nízký index versatility, ale přitom byla označena jako členové gangu, tedy odpověděla ano na pět dříve zmiňovaných otázek.

Neshody mezi odpověďmi ale nemusí nutně znamenat, že jedinec o svých činnostech lže záměrně. Pokud se více zaměříme na strukturu dotazníku, zjistíme, že obecná otázka o delikvenci, která spoluurčuje jedincovo zařazení do gangu, je postavena v dotazníku dříve než konkrétní otázky na delikvenci určující index versatility. Jednou z příčin vzniklé nekonzistentnosti tedy může být, že si jedinec nejdříve plně neuvědomuje, jaké činy spadají pod nezákonnou činnost, a tak odpoví záporně. Následně v konkrétních otázkách odhaluje existenci širokého spektra různých nezákonných činů a také to, že některé z uvedených již někdy dělal. Výsledkem je, že jedinec odpoví záporně na otázku 32, ale

má vysoký index versatility. K podobnému výsledku můžeme dojít také tehdy, pokud jedinec při vyplňování dotazníku použije tzv. techniku neutralizace, kterou blíže popisuje David Matza.

Jedinec, který ospravedlňuje svoje chování, může deklarovat, že nepáchá nezákonné věci. Jeho delikventní činnost se však následně projeví v indexu versatility, ovšem pod podmínkou, že respondent záměrně nelže. Tuto možnost nelze vyloučit, na druhou stranu soudíme, že cílem lidí používajících techniky neutralizace není primárně lhát o činech, které páchají, ale neutralizovat je, tedy tvrdit, že tyto činy nejsou tak závažné a že jsou i tací, kteří dělají mnohem horší věci apod. (podskupina B). Může také docházet k situaci, kdy je index versatility nízký, ale otázka 32 zodpovězena kladně. V takovém případě jedinec nedělá nezákonné věci, ale věří, že tomu tak je. Důvodem může být například přehnaná poslušnost, víra v hodnoty společnosti a loajalita jedince k jejím platným normám. Nebo jak jsme již naznačili dříve, může si jedinec svoje chování vztáhnout k určité instituci, například škole, a za nezákonné věci pak považuje také chození za školu či tajné kouření s partou kamarádů na školní zahradě. Tato situace nastává z našeho hlediska u obou dvou podskupin A a C. U skupiny členů gangu je ale pravděpodobné, že se zde opravdu jedná o určitý typ gangu v reálném životě, třeba jen pouličního. U členů podle subjektivního zařazení jde v mnoha (ne ve všech) případech o obyčejnou partu kamarádů.

V průběhu analýzy jsme vytvořili typologii gangů a méně delikventních uskupení mládeže, které se profilují v ISRD-2. Tato typologie se snaží vysvětlit důvody vzniklé nekonzistence, přesněji řečeno, jde zde o to, přiřadit výše zmíněné důvody nekonzistence již dříve vytvořeným podskupinám A, B, C, D.

Typologie gangů

Podskupina A (Parta kamarádů)

V této podskupině mohou nastat dvě situace: 1 – respondenti mají nízkou versatility a zároveň deklarují, že jejich skupina nedělá nezákonné věci, 2 – respondenti mají nízkou versatility, ale říkají, že jejich skupina dělá nezákonné věci. Tyto dvě situace však nenaznačují, tak jak je chápeme my, existenci dvou typově různých uskupení, ale pouze jednoho, v němž někteří jedinci zcela odpovídají naší hypotéze o vzájemném vztahu otázky 32 a indexu versatility, neexistuje u nich rozpor mezi výpověďmi v různých částech dotazníku, zatímco zbylí této hypotéze neodpovídají. Tito jedinci budou patrně odkazovat k problému přílišné poslušnosti, víry v hodnoty a normy společnosti, ale také k určité nevědomosti způsobené věkem jedince. Příkladem může být parta kamarádů ze školy, kteří kouří cigarety či marihuanu na školním pozemku nebo chodí za školu, ačkoli je to touto institucí zakázáno. Protože mají někteří jedinci z těchto aktivit špatné svědomí, popřípadě si opravdu myslí, že tím, že jdou proti školnímu řádu, páchají v podstatě cosi nepřipustného, nezákonného, často odpoví na otázku 32 kladně. Také pití alkoholu může být respondenty v některých situacích chápáno jako nezákonné, což opravdu je, pokud jedinec ještě nedovršil osmnáctého roku života. Dá se předpokládat, že tato situace nastává nejčastěji u velmi mladých jedinců, kteří díky svému věku ani nemohou, ani nechťejí znát obecně platné zákony. Tato podskupina respondentů bude v reálném životě s největší pravděpodobností tvořit obyčejné party kamarádů, u kterých se může vyskytovat zvýšená míra rizikového chování.

Podskupina B (Skrytí členové gangu, potenciální gangy)

V této podskupině mohou opět nastat dvě situace: 1 – respondenti mají vysokou versatilitu, ale říkají, že jejich skupina nedělá nezákonné věci, 2 – respondenti mají vysokou versatilitu a zároveň deklarují, že jejich skupina dělá nezákonné věci. Vzniklou nekonzistenci v prvním případě bychom mohli vysvětlit technikami neutralizace (viz výše), ale také určitou představou z teorií subkultur, kdy jedinec je natolik přesvědčen o svém příslušenství k určité skupině, že ztrácí představu o obecně platných normách a přijímá za své pouze normy svojí skupiny, které se značně liší od těch společenských. Jedinec je pak přesvědčen (na rozdíl od neutralizace, kde si je jedinec vědom nezákonnosti svého jednání, ale hledá důvody pro jeho ospravedlnění), že nepáchá nic nezákonného, protože nejedná v rozporu s normami svojí skupiny. Také v podskupině B můžeme využít hypotézu, že respondenti netuší, vzhledem ke svému věku, jaký je význam slova „nezákonné“, problém je v tom, že nezákonné věci opravdu dělají, vzhledem k vysokému indexu versatilitu. Všechny tyto případy odkazují k respondentům, kteří mohou být s velkou pravděpodobností tzv. skrytí členové gangu, vyřazení ze skupiny „členové gangu“ z toho důvodu, že odpověděli záporně na otázku 32. V druhém případě, kdy je splněna hypotéza o vztahu otázky 32 a indexu versatilitu, můžeme mluvit o tzv. potenciálních ganzích, které buď nechodí na veřejná místa, netrvají dostatečně dlouho, nebo neakceptují nezákonné věci (což může být ale také proto, že správně nerozumějí slovu „nezákonné“) a které do gangu mohou tzv. dorůst, mohou začít chodit na veřejná místa, po určité době už budou existovat dostatečně dlouho a mohou také změnit názor na aktivity, které dělají. Jsou potenciální hrozbou.

Podskupina C (Stálejší pouliční gangy)

Tato podskupina respondentů by mohla být považována za členy gangu, ale jedna okolnost je u ní přinejmenším zarážející. Podle indexu versatilitu nepáchají respondenti této podskupiny delikventní činy. Nabízí se zde možnost, že se jedná o tzv. pouliční gangy, na které poukazyval Malcolm Klein. Tyto gangy nevznikají primárně s cílem delikventní činnosti, ale postupem času k ní stejně inklinují. Delikventní činnost je zde chápána jako sekundární, jako výsledek jejich existence, ne primární cíl. Stejně jako u podskupiny A může docházet k obviňování, kdy si respondent myslí, že páchá něco nezákonného, i když tomu tak není, což v podstatě opět znamená nepochopení významu slova „nezákonné“.

Podskupina D (Členové gangu)

V této podskupině nacházíme respondenty, kteří nejenže vyhovují všem objektivním kritériím a označují svoji skupinu jako gang, ale také se shodují při odpovědích na otázku 32 a otázky týkající se jejich delikventní činnosti. Tyto respondenty můžeme s největší pravděpodobností považovat za členy gangu, tak jak jej chápe dnešní společnost. Jedná se však o gangy mladistvé, u kterých je ještě možná určitá náprava, kdy jedinec zcela nenastoupil kriminální dráhu dospělého, na což je důležité nezapomínat.

Závěry k druhému z dilemat můžeme shrnout následovně:

1. Nekonzistentnost mezi odpověďmi na otázku 32 a otázkami na delikventní činnost jedince je ve zkoumaných dvou skupinách poměrně značná (členové gangu 30 %, členové podle subjektivního zařazení 23 % v prvním a 54 % v druhém případě).

2. Ačkoli tato nekonzistentnost může být způsobena z mnohých důvodů, vynořuje se na povrch jeden, který se zdá nejpravděpodobnější, tedy špatné porozumění významu slova „nezákonné“ respondentem. (Problém, co je nezákonné: nezákonné je u mladistvých i pití alkoholu, ale je to také charakteristický znak člena gangu? Asi sotva.)
3. Tomuto problému by se v budoucnu mohlo alespoň částečně předejít konstrukcí určité baterie otázek, které by zjišťovaly, 1. zda respondent opravdu páchá nezákonné věci, 2. zda správně rozumí slovu „nezákonné“.
4. Jednou z možností je také použití tzv. metody okamžité validizace, viz Vinopal (2008).

Závěr

Ačkoli se vymezení určité skupiny respondentů, které chceme ve společnosti zkoumat, může zdát v mnoha ohledech jednoduché, vždy tomu tak není. V případě problematiky členství v gangu je situace o to těžší, že se zde snažíme identifikovat jedince, kteří již ve svém životě spáchali něco nezákonného, a tedy jistě stigmatizujícího z hlediska celkového společenského kontextu. Delikvence je tématem citlivým.

Na druhou stranu jsme přesvědčeni, že se nám podařilo alespoň poukázat na určitá úskalí, která přicházejí do hry spolu s definicí gangu a následnou operacionalizací této definice pod vedením skupiny Eurogang.

Přestože nepracujeme v tomto případě s velkým počtem respondentů a z nich se dále zabýváme pouze těmi, kteří věří, že jejich skupina je gang, domníváme se, že předložené výsledky analýzy a doporučení jsou relevantní a logické.

LITERATURA

- Adler, F., Mueller, G., Laufer, W. 1991. *Criminology*. New York: McGraw-Hill.
- Cloward, R., Ohlin, L. 1966. *Delinquency and Opportunity*. New York: The Free Press.
- Gottfredson, M., Hirshi, T. 1990. *General Theory of Crime*. California: Stanford University Press.
- Haynie, D. L. 2001. „Delinquent Peers Revisited. Does Network Structure Matter?“ *American Journal of Sociology* 106 (4): 1013–1057.
- Hirshi, T. 2002. *Causes of Delinquency*. New Brunswick, N. J.: Transaction Publishers.
- Klein, M. 1995. *The American Street Gang*. New York: Oxford University Press.
- Kuchta, J., Válková, H. 2005. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck.
- Matoušek, O., Kroftová, A. 2003. *Mládež a delikvence*. Praha: Portál.
- Podaná, Z., Buriánek, J. 2007. *Česká mládež v perspektivě delikvence*. Praha: FF UK.
- Steketee, M., Moll, M., Kapardis, A. 2008. *Juvenile Delinquency in Six New EU Member States*. Utrecht: Vervey-Jonker Instituut.
- Vinopal, J. 2008. *Kognitivní přístupy v metodologii výzkumných šetření: metoda okamžité validizace*. Praha: Sociologický ústav AV ČR.
- Weerman, F., Maxson, Ch., Esbensen, F., Aldridge, J., Medina, J., Gemert, F. 2009. „Eurogang Program Manual.“ [online]. University of Missouri [cit. 15. 6. 2009]. Dostupné z <<http://www.umsl.edu/~ccj/eurogang/eurogangpublications.htm>>.

SUMMARY

The article focuses on problems with identification of respondents as gang members from the standpoint of the process of operationalization, which gives a selection of adequate indicators, whereas the author emphasizes the cognitive aspects of survey methodology. The theoretical part pays attention not only to ISRD-2 survey, which provided data for the subsequent analysis, but mainly to the definition of the gang and its operationalization according to Eurogang group. In the course of data analysis, the author deals with the problem of the meaning of „gang“ and „illegal activities“ for respondents and points out to the selected characteristics of the gang considered as important. At the same time makes an effort to suggest an effective solution to the operationalization of gang definition.